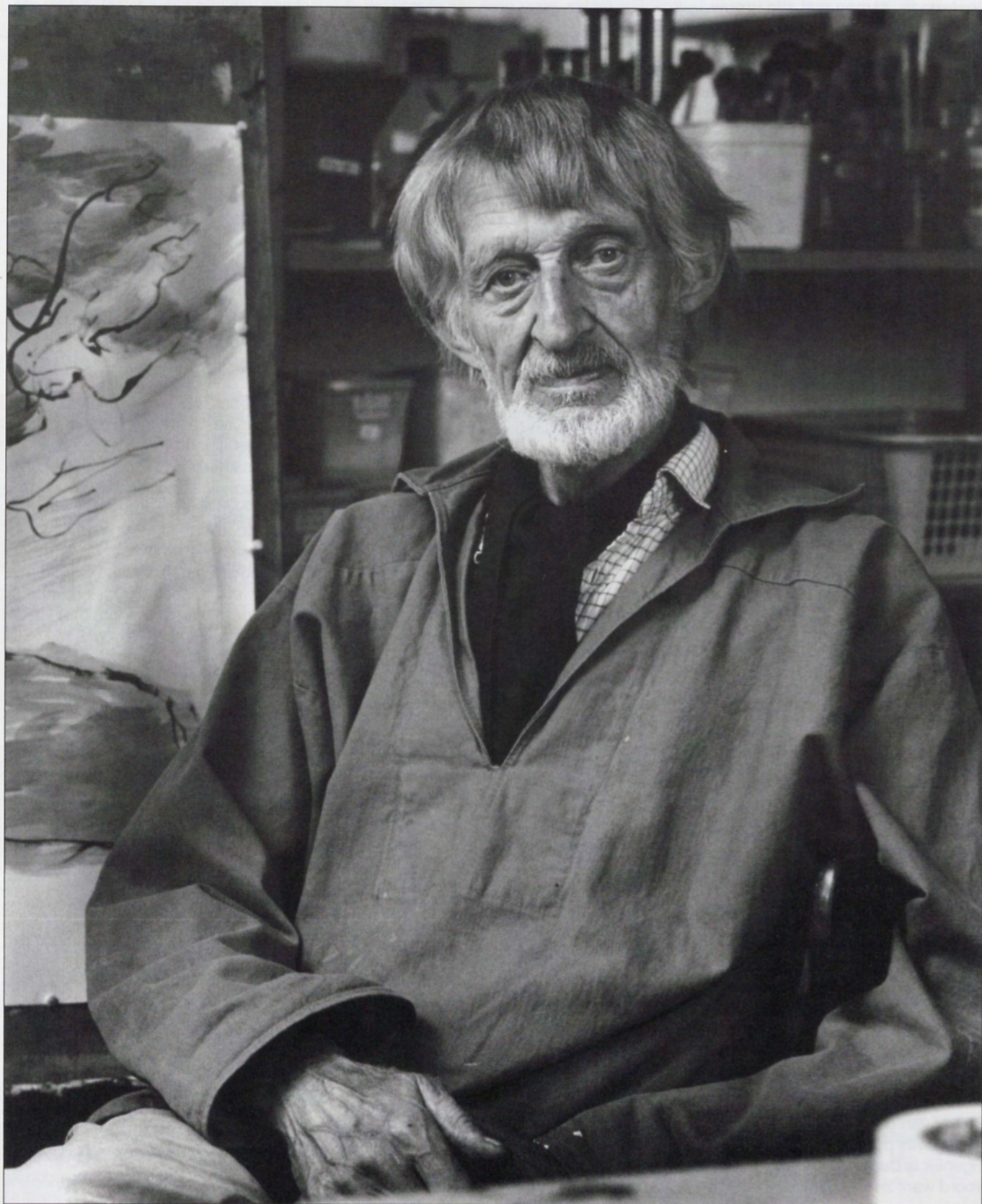

Jan Oosterman 50 jaar keramiek

Museum Flehite, Amersfoort
AKG De Ploegh, Amersfoort
Museum voor hedendaagse kunst,
Het Kruithuis 's-Hertogenbosch

Jan Oosterman, een portret

Jan Oosterman (1911) wordt tot een van de belangrijkste grondleggers van de moderne keramiek in Nederland gerekend. Dit geldt in de eerste plaats vanwege zijn omvangrijke en rijk gevarieerde oeuvre waarvan de eerste werken in de oorlogsjaren ontstonden en waaraan tot op de dag van vandaag wordt gewerkt. Daarnaast was Oosterman, samen met zijn vrouw, jarenlang galeriehoudster van 'De Berenkuil' in Bussum, docent keramiek aan de Academie van Den Bosch en de initiërende geest achter de Nederlandse Vakgroep van Keramisten en het Keramisch Werkcentrum. Een portret van een zeer begaafd en bescheiden, sociaal geëngageerd mens.

Voordat ik Jan Oosterman en zijn vrouw Anne Weitjens, ter voorbereiding van de grote overzichtstentoonstelling in Museum Flehite en Museum het Kruithuis in Den Bosch, voor het eerst in hun achttiende eeuwse tuinierswoning in de schaduw van het buiten 'Herteveld' in Maarssen aan de Vecht ontmoette, had ik een gesprek met Bernardine de Neeve, oud-conservator van Museum Boymans-van Beuningen. Zij kende Jan Oosterman sinds de jaren '60 en had samen met anderen een comité van aanbeveling en een werkgroep opgericht met als doel hem te eren met een tentoonstelling.

"Jan Oosterman is een zeer begaafd en bescheiden, sociaal geëngageerd mens, een groot kunstenaar." verzekerde zij mij. Ik kende Jan Oosterman toen alleen van naam als oprichter van het Keramisch Werkcentrum en van verschillende werken in museale collecties zoals de verrijnde boekjes met teksten van Bert Schierbeek waar geen woord teveel in stond, en de imponerende golvende bladen met verstilde decoraties uit de late jaren '70.

Een groot kunstenaar

Tijdens mijn eerste ontmoeting met Oosterman in Maarssen begreep ik wat Bernardine de Neeve bedoelde. Ondanks de ernstige ziekte die Oosterman aan het eind van 1990 had getroffen en waarvan hij buitengewoon goed was hersteld, werd mij duidelijk dat Oosterman een groot kunstenaar was. De gedrevenheid waarmee hij in zijn atelier werkte, maakte dat in één oogopslag duidelijk. Wat mij bij het zien van zijn werk in het atelier, ter voorbereiding van de tentoonstelling, als eerste trof was de fijnzinnige decoratie. Eigenlijk is decoratie niet het juiste woord want zeker bij de beschilderde

porseleinen bladen wordt de klei teruggebracht tot drager van een voorstelling. Het is een schilderij in een passe-partout van keramiek, waarbij het glazuur afwisselend de kwaliteit heeft van een waterig aquarel, een krachtige gouache of een donkere penseeltekening in oostindische inkt. Hier overtreft het schilderkunstige het ambachtelijke van de keramiek.

Het atelier, waar alles zijn vaste plek heeft als betrof het het domein van een chirurg, straalt een enorme activiteit uit. Op planken staan een groot aantal werken in verschillende stadia van wording. In een kleine aangrenzende ruimte staan grote aantallen nieuwe werkstukken in slagorde om hun weg naar een tentoonstelling te vinden.

Oosterman is niet iemand die in alle rust van zijn welverdiende pensioen geniet. Nadat hij een vruchtbare periode als docent aan de Academie van Den Bosch had afgesloten, vertrok hij samen met Anne naar Rousset-les-Vignes in de Franse Alpen waar hij produktiever werd dan ooit tevoren. Hier ontstonden de minuscule fijnzinnig gedecoreerde boekjes, de kokerfiguren, de visages en de inmiddels beroemde bladen uit de serie Montailou.

Variatie als constante

De gevarieerdheid van het oeuvre is bij Oosterman een constante. Geen enkele andere keramist in Nederland heeft binnen zijn oeuvre een grotere verscheidenheid aangebracht dan Oosterman. Deze veelzijdigheid kenmerkt niet alleen het werk maar ook de meester. In 1980 organiseerde Mieke Spruit-Ledeboer een grote overzichtstentoonstelling in het Keramisch Werkcentrum en het Museum Het Prinsessehof in Leeuwarden, die dit duidelijk naar voren bracht. In de begeleidende catalogus schreef Lambert Tegenbosch over de maatschappelijke rol van Jan Oosterman. In enkele woorden typeerde hij Oosterman ten voeten uit.

"Hij is afwezige aanwezigheid. En omgekeerd... Weinigen weten zo goed als Jan Oosterman, dat kunst een eenzame bezigheid is, die de steun behoeft van de gemeenschap. Galerie, school, werkplaats, vakgilde zijn zulke sociale omstandigheden die het eenzame bedrijf mogelijk maken. Zij kunnen niet uit het niets kunstenaarschap voortbrengen, ze zijn wel de mogelijke verwekkers van kansen. Jan Oosterman is als karakter zonder twijfel de ideale figuur voor zo'n verwekken: hij is present als hij onmisbaar is, hij treedt opzij als er ruimte nodig is voor de groei. Hij

is niet het type van de organisatiedeskundige die zichzelf vestigt door middel van wat hij onder andere namen heet te vestigen. In de galerie was Jan Oosterman als keramist onzichtbaar, omdat hij het werk van anderen had te presenteren. Op school was hij als kunstenaar aanwezig, juist niet om er school te maken, maar om studenten de kans te geven zich te scholen in de richting van hun eigen talent. Ik heb zijn manmoedig ijveren voor het Keramisch Werkcentrum in Heusden vrijwel vanaf het begin meegemaakt: toen de werkplaats er eenmaal was, had hij geen moment de behoefte er zoiets als zijn eigen levensvulling van te maken... Als de mogelijkheden van zijn bijdrage aan hun grenzen zijn gekomen, houdt hij op zich te poneren. En dan is hij er toch: aanwezig als afwezig. De stamvader. De belangeloze vriend.

De verzamelaar

Het werk van Jan Oosterman kreeg in de loop van de jaren veel aandacht in de pers. In het bijzonder droegen de veelvuldig verschenen artikelen van Pieter van den Bos voor de Gooi & Eemlander bij aan de regionale bekendheid van de kunstenaar. Landelijk was de belangstelling voor het werk vooral waarneembaar door talrijke aankopen door musea. Officiële erkenning voor zijn grote verdiensten voor de Nederlandse keramiek kreeg Jan Oosterman door het feit dat hij dit voorjaar tot ridder in de orde van Oranje Nassau werd benoemd. Oosterman is gedurende zijn artistieke loopbaan door een aantal verzamelaars trouw gevolgd. Een van de grootste verzamelingen bezit Joost Nijland in Vlaardingen. "Jan heeft in mij een opmerkelijk vertrouwen. Ik wist precies wanneer een oven geopend werd of leeggeruimd. Uit de oogst op de koeltafel koos ik dan zonder aarzelen een pot of een object uit dat ik, met een zacht potlood, onderop waarmerkte met mijn initialen. In Rousset-les Vignes stak ik eens mijn hoofd om de deur van de toonkamer en, nog staande op de trap, wist ik al wat voor mij zou zijn. 'Die', wees ik aan. Die zekerheid verbaasde Jan altijd. Hij wilde dan weten waarom en hoe. Nadat ik een pot, blad of object eenmaal met mijn logo heb gemerkt trek ik mijn handen terug. De 'geboorte' is nog niet helemaal voltooid. Je voelt het wel als een stuk onthecht is. Ik denk dat Jan, net als ik, weet en voelt dat bepaalde stukken zich van anderen onderscheiden. Dat zijn de meesterwerken.

Thimo te Duits

Foto: Peter Cox

De gedachte verbeeld

Het vastleggen van de gedachte is volgens Oosterman de essentie van zijn werk, waardoor het werk ver uitstijgt boven het zuiver decoratieve dat veel keramiek kenmerkt. Het gebruik van taal in combinatie met voorstellingen maakt het mogelijk om iets van zijn gedachte te achterhalen, om iets te begrijpen van wat Oosterman als kunstenaar bezighoudt.

In de publikatie bij de overzichtstentoonstelling van 1980 schreef Mieke Spruit-Ledeboer een helder en informatief exposé over het oeuvre van Jan Oosterman. Terecht merkt zij hierin op dat de tentoonstelling veel mensen de ogen zal openen voor het werk van Oosterman uit de jaren '50 en '60. De beste werken van Oosterman uit deze periode werden immers door een kleine hechte groep verzamelaars aangeschaft en waren daarom nooit op tentoonstellingen te zien geweest. Later, toen Jan Oosterman samen met Anne Weitjens lange tijd in Frankrijk woonde, zou veel werk in galeries tentoongesteld worden. Belangrijk waren presentaties bij Galerie het Kapelhuis te Amersfoort, Galerie Petit te Amsterdam, Galerie De Fiets te Delft en recentelijk meerdere malen bij Galerie Amphora te Oosterbeek. Pas toen kon een groter publiek met zijn werk kennis maken. Tot op de dag van vandaag is Oosterman bij een groot publiek een geliefd keramist. Dat Mieke Spruit-Ledeboer in 1985 haar Galerie Amphora te Oosterbeek opende met een solotentoonstelling van Jan Oosterman, zegt voldoende.

Jan Oosterman, die op 19 maart 1911 in Blaricum werd geboren, komt uit een artistiek gezin. Zijn vader, Jan Oosterman sr., was een bekend kunstenaar, die veel katholieke kerken van monumentaal schilderwerk voorzag. Het lag in de lijn der verwachting dat Jan Oosterman in zijn voetsporen zou treden. Na enige tijd als tuinarchitect te hebben gewerkt ging hij, onder leiding van zijn vader, portretten schilderen. Hierin was hij zeer succesvol hetgeen blijkt uit de toekenning van de Koninklijke Subsidie in 1935. In die tijd woonde hij in Amsterdam. Vlak voor de oorlog vertrok hij naar Hilversum waar

Serviesgoed uit het atelier Jan Oosterman Ceramiek, 1945-1949

hij werk vond als ontwerper van paramenteren.

Jan Oosterman Ceramiek

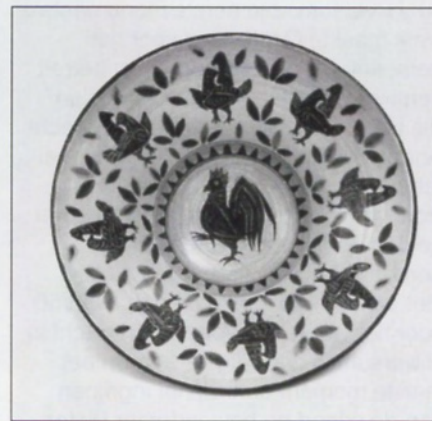
Tijdens de oorlog ontstonden de plannen voor een keramisch atelier. De beginselen van het keramische vak, dat hij tot op heden beoefent, werden hem bijgebracht door de Duitse keramist Albert Schröder, die tijdens de oorlog bij Oosterman was ondergedoken. Tegen het eind van de oorlog startte Oosterman daadwerkelijk een atelier in Hilversum onder de naam "Jan Oosterman Ceramiek". De eerste getuigenissen van dit atelier zijn een aantal herdenkingsbordjes ter gelegenheid van de zojuist verworven vrede. Het zijn bordjes in aardewerk met vredesduiven in de majolicatechniek. Een aantal van deze bordjes werd door de schilder Dick Zwier beschilderd.

Net als in vele andere keramische ateliers werd de productie van gebruiksgoed ter hand genomen om de schaarste die door de oorlog was ontstaan op te vangen. Het bedrijf "Jan Oosterman Ceramiek" waar 25 mensen werkten, vervaardigde aardewerk serviesgoed dat met de hand werd gedecoreerd. Het serviesgoed is veelal roze-beige van kleur en afgezet met biezen in rood en blauw. Veelvuldig keren tulpjes, haantjes en s-vormige streepjes als

decoratie terug. Onder de naam 'Motto-ware' werd dit op ambachtelijke wijze vervaardigde, luxe serviesgoed bij de firma 'Liberty', het huidige Metz & Co. en Focke en Meltzer verkocht. Het was in die tijd moeilijk om aan grondstoffen te komen. Hierdoor raakte de levering van de producten in moeilijkheden waardoor het bedrijfje door terugloop van orders uiteindelijk in 1949 zijn deuren moest sluiten.

De unica

Hierna besloot Jan Oosterman zich te gaan toeleggen op het maken van unica. Hiertoe nam hij draailessen bij de

Schotel met majolicateschildering, jaren '60, collectie mevr. C.M. Kooyman, Rotterdam

bekende pottenbakker Gerrit de Blanken. In die tijd ontstonden gedraaide vazen en kommen met een decoratie van blokken, banden en strepen in contrasterende glazuren, uitgevoerd in glazuursgraffito. Deze techniek berust hierop dat meerdere verschillend gekleurde glazuren over het biscuitgebakken voorwerp worden aangebracht. Door hier vervolgens een tekening in te krassen, waardoor op sommige plaatsen het onderste glazuur tevoorschijn komt, ontstaat na het bakken een decoratie.

Na het zien van het vernieuwende keramische werk van o.a. Dirk Hubers, ging Oosterman meer figuratieve decoraties aanbrengen. Invloeden van kunstschilders als Miró en Picasso worden navoelbaar in zijn werk. Hierin stond Oosterman niet alleen. De al eerder genoemde Dirk Hubers en de bevriende collega Luigi de Lerna lieten zich ook door deze schilders beïnvloeden.

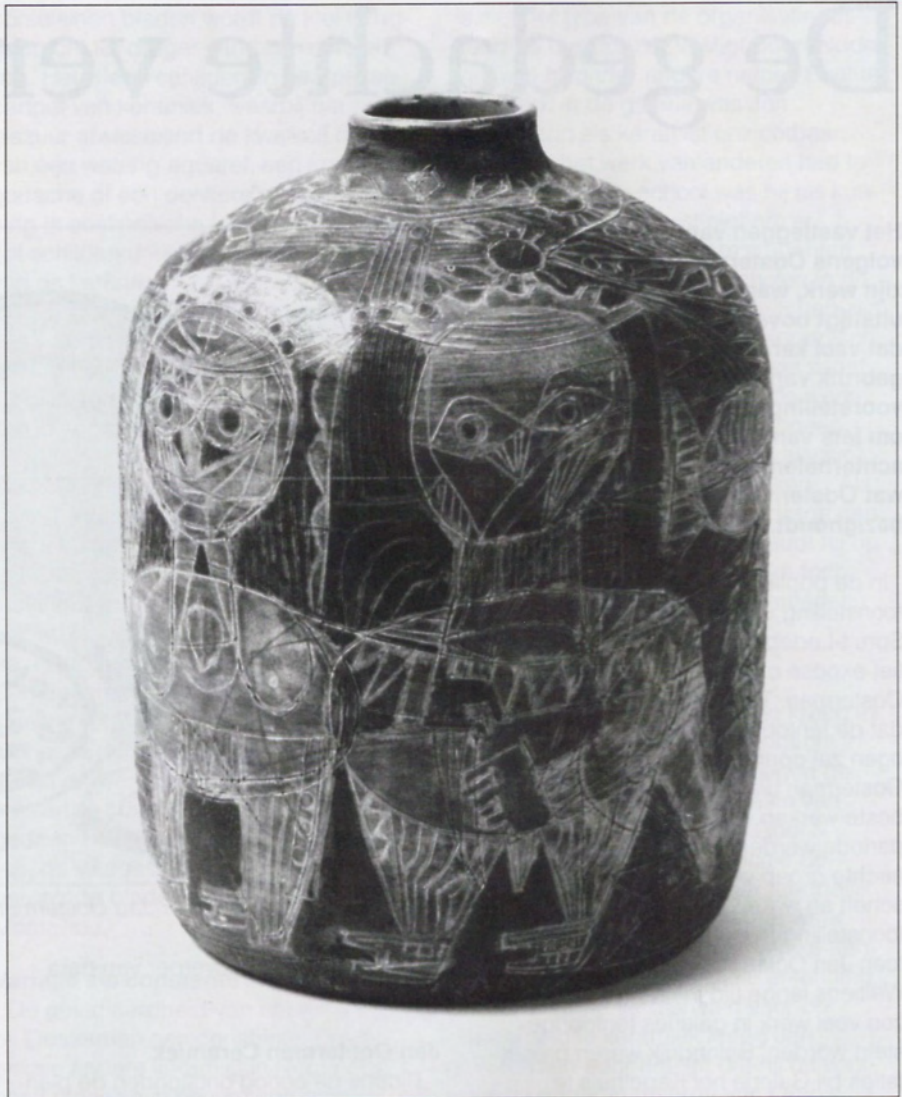
Het grote formaat

Omstreeks 1957 maakte Jan Oosterman samen met Anne Weijtens, waar hij later mee zou trouwen, een aantal grote en belangrijke werken. Zeker voor die tijd gelden deze als monumentale stukken, die alleen al qua formaat voor Nederlandse begrippen ongekend waren. Anne Weijtens maakte toen drie grote vazen die door Jan Oosterman van onder tot boven werden volgekrast met bijbelse en mythologische voorstellingen zoals de Ark van Noach en de Sabijnse Maagdenroof.

Ook onstonden in deze periode een aantal schotels die met speelse voorstellingen in de traditionele majolica-techniek werden decoreerd.

Monumentaal werk

Vanaf 1955 tot de vroege jaren '60 werkte Jan Oosterman ook veel aan monumentale opdrachten veelal in en om Hilversum. Zijn eerste monumentale werk maakte Oosterman voor het gemeentehuis in Heusden. Het betreft een vloermozaïek en enkele schalen die in het plafond werden aangebracht. Andere bekende werken zijn het tegeltableau 'Ark van Noach' in de Bonaventura Scholengemeenschap in Leiden en het tegeltableau in de Lorentzschool in Hilversum uit 1956. Het tableau dat Oosterman in 1955/56 voor het Goois Scheppend Ambacht in Hilversum vervaardigde, kon op het laatste moment dankzij het ingrijpen van de vriend en bewonderaar Pieter van den Bosch, die als journalist voor de Gooi- en Eemlander een vlamdend betoog schreef, van de slopershamer

Vaas, Adam en Eva, ca. 1959

worden gered. Een hoogtepunt binnen het monumentale werk is het tableau 'Orpheus' in de Volkshogeschool "Drakenburgh" te Baarn dat in 1960 een centrale plaats innam op de tentoonstelling 'Moderne holländische Keramik' in het Hetjensmuseum te Düsseldorf.

In het verlengde van deze tableaux onstonden andere opdrachten zoals een tabernakel in Persisch blauw en enkele beelden in beton.

Sgraffito

De sgraffitotechniek werd in Nederland in de jaren vijftig door vele keramisten gebruikt. De kunstenaars zoals Lies Cosijn en Adriek Westenenk van de experimentele afdeling van de Porcelijne Fles in Delft, die onder leiding van Theo Dobbelman stond, gebruikten deze techniek zonder uitzondering. In tegenstelling tot hen kenmerkt de sgraffito van Oosterman zich door een experimentele benadering. Naast de veelgebruikte glazuursgraffito experimenteerde Oosterman tegen het eind van de jaren vijftig met het inkrassen van de klei om de groeven daarna onder andere met zwart-groene engobe en wit glanzend glazuur in te kleuren. Binnen de toepassing van sgraffito

Vaas met abstract decor, eind jaren '50, collectie J. Nijland, Vlaardingen

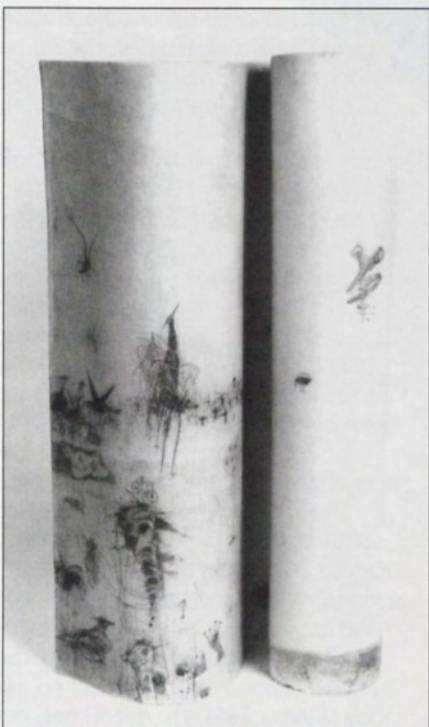
Kom, "oogbadje", 1959, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Vaas met abstract decor en loodglazuur, eind jaren '50, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Bol, jaren '70, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Blad 'De Reiger', ca. 1972, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Visage, 1983

valt bij Jan Oosterman de tendens waar te nemen om het decor niet meer op het gehele oppervlak aan te brengen maar tot een eenvoudige band te beperken. Meer dan bij de andere keramisten kenmerkt het werk van Oosterman zich door een rusteloze drang tot verandering en technische vernieuwing. Na de vele experimenten met decoratieve elementen, keerde Oosterman plotseling terug tot de basis door eenvoudige potten en vazen te draaien die bedekt werden door een monochroom stroperig loodglazuur met een enkele vlek. Ook de potten met in de wand sterke draairingen en plaatse-lijke glazuurpartijen liggen in het verlengde van het steeds maar weer vernieuwen.

Glas

In het midden van de jaren zestig experimenteerde Oosterman met glas. Hij versmolt verschillende stukken

gekleurd glas in een oven op elkaar. Een groot kamerscherm en een doopvont zijn hoogtepunten binnen het glas. Het kamerscherm is niervormig waardoor het een typisch voorbeeld is van de vormgeving uit de jaren zestig. Het is gedecoreerd met een landschap in zachte groene tinten en een oranje zon.

In 1969 maakte de carrière van Oosterman een nieuwe wending met een aantal forse surrealistische schalen en platieken die van onder tot boven bedekt waren met poppegezichtjes, - armpjes en -beentjes.

Een van de grootste bijdragen aan de keramiek was het keramische blad waar Oosterman vanaf 1971 aan gewerkt heeft. Deze grote golvende platen ontstonden vanuit het verzelfstandigen van de decoratie van de gedraaide potten. Dit bereikte Oosterman door over te gaan van het driedimensionale naar het platte vlak. Deze platen, in eerste instantie van

steengoed, later van porselein, werden beschilderd in een voor Oosterman typerend roze in loodglazuur. Bij de ontwikkeling van glazuren speelde Anne Oosterman, die ook als keramiste werkt, vaak een belangrijke rol. Veel van de door Jan gebruikte glazuren werden door haar ontwikkeld.

De bladen werken als drager voor uiteenlopende voorstellingen. De ene keer erotisch, een andere keer meer abstract of moeilijk te duiden. Tot op de dag van vandaag keert het motief van een paar of meer mensen die een duidelijke band hebben terug. In nagenoeg alle gevallen duiken vervreemdende elementen als stoelen, helikopters en insecten in de voorstelling op.

Tegelijkertijd onstonden gedraaide bollen. Het zijn vormen die bijna als vanzelf tijdens het draaien ontstaan en de mogelijkheid bieden om een speelse decoratie aan te brengen. Oosterman decoreerde deze met insecten, mensen en andere wezens.

Breekbare poëzie

Het verhalende karakter van het werk vindt zijn hoogtepunt in de boekjes. Door hun vaak minuscule formaat zijn het dierbare kleinoden. Flinterdunne bladzijden beschreef Oosterman met de poëzie van Bert Schierbeek. Ook was het boekje een portretalbum met dierbaren. Of simpelweg een boodschappenbriefje als geheugensteun.

De kunstenaar en schrijver Maarten Beks herinnert zich nog de eerste kennismaking met Oosterman als keramist.

"Wij, Elma en ik, leerden Jan Oosterman kennen in Galerie De Berenkuil in Breukelen. Het was de galerie van Anne en Jan en omdat wij daar exposeerden werden we ingewijd in zijn werk. Wat hij bereid was om ons te tonen deed aan niemand denken behalve aan Jan Oosterman, en mij verscheen wat we onder ogen kregen in een speciaal genadelicht omdat ik in hem iemand ontmoette die zichzelf, net als ik mijzelf, het liefst trakteerde op boekjes, en archiefstukken die alleen voor hemzelf leesbaar waren en dus ook alleen door hem geschreven hadden kunnen zijn. Aan wat voor boekjes dien je in dat verband te denken? Welnu, denk maar aan vergeetboeken, verdomboekjes, boekjes buiten het boekje, gesloten boeken met zeven sloten. Er zijn altijd bewustzijnstoestanden die nog geen naam mogen hebben en die alleen in zulke boekjes ruimte voor zichzelf weten te maken omdat ze alle gangbare boekjes te buiten gaan. Als ik aan 'a few of my favourite things' denk - en dan met name in het domein van de

keramische kunst- denk ik ook aan de boekjes en de papierdunne documenten van Jan Oosterman.

Visages

De kokerfiguren en de visages, die Jan voor het eerst in 1983 op de tentoonstelling van Het Kapelhuis te Amersfoort liet zien, zijn een andere opmerkelijke wending in het oeuvre. De kokerfiguren zijn opgerolde platen die door subtiele retouches van het oppervlak een gezicht, tepels, navel en vooral individualiteit hebben gekregen. Minstens van een even grote, zoniet van nog grotere schoonheid getuigen de verstilde visages. De flinterdunne ovale schijven met subtiele ogen, neus en mond zijn een onbetwist hoogtepunt.

Bladen

Even plotseling als ze gekomen waren verdwenen deze werken uit het zicht om plaats te maken voor rechthoekige en vierkante panelen. Flinterdunne platen op beschilderde platen met een nieuwe literaire inspiratiebron: 'Montaillou' van E. Le Roy Ladurie. Deze historisch roman verhaalt de middeleeuwse kettervervolging in Zuid-Frankrijk. De bewoners van het bergdorp, de herders met hun kudde, hun huizen keren telkens op de bladen terug. De witte ondergrond werkt als een passe-partout, begrenst de voorstelling. Opmerkelijk is de wijze van beschilderen. De ene keer heeft het

werk de kwaliteit van een waterige aquarel, dan weer bezit de lijnvoering de scherpte van een werk in Oostindische inkt. Voor de manifestatie "Pennen en penselen" neemt hij weer teksten van Bert Schierbeek als uitgangspunt. Hij maakt dan voor het eerst kennis met Schierbeek waarna een hechte vriendschap ontstaat.

Blad, 1991

Blad, Montaillou, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Boven: Stèle, 1984, collectie mevr. C.M. Kooyman, Rotterdam

Boven: Blad, jaren '70

Onder: Tabernakeltegel, 1957, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Onder: Glazen scherm, 1967, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Geel blad, 1990, collectie J. Nijland, Vlaardingen

Na een jarenlang verblijf in Frankrijk keert het echtpaar Oosterman in 1987 terug naar Nederland. Direct begint Jan Oosterman aan een nieuwe periode. Het motief van de hem omringende natuur, knotwilgen, koeien wordt op bijna impressionistische wijze vastgelegd op keramiek. De porseleinen bladen uit de Montailou-serie vinden een vervolg in bladen met abstracte voorstellingen in tere bruine en blauwe tinten met een geglazuurde rand als betrof het een schilderij in passe-partout. Ook ontstaan zwaar beschilderde staande vlakken en blokken met donkere zwaar aangezette voorstellingen van groepen mensen in een welhaast prehistorische penseelvoering. Het sterkst komt dit aspect naar voren bij een vierkante plaat met een vis en een liggende figuur.

Een nieuwe start

Een ingrijpende ziekte treft Jan Oosterman aan het eind van 1990. Tijdens een wonderbaarlijk herstel begint Jan weer hard te werken. In eerste instantie werkt hij aan een aantal schilderijen op papier met intense, felle kleuren. Kort daarop volgt weer keramiek. Deze laatste fase verenigt het werk in optima forma. Mieke Spruit-Ledeboer verwoordt dit als volgt: "Zijn

Twee kokerfiguren, 1983

oeuvre is, ondanks alle verscheidenheid, een eenheid door de steeds aanwezige poëtische versmelting van keramische en schilderkunstige kwaliteiten. Het duidelijkst komt dit naar voren bij de beschilderde tegeltjes die Jan Oosterman gedurende zijn hele carrière zonder al te veel pretenties maakte. Cadeautjes voor vrienden en bekenden. Zelf heeft hij een serie van drie: een schilder, een beeldhouwer en een pottenbakker. Een drieluik, één zelfportret.

Thimo te Duits

fotografie: Peter Cox

Dichter bij Jan

Kunst van een man, die zoveel dichtelijke beelden, vage dromen, visioenen en geheimen inlegde in de glazuren van zijn oeuvre.

Schotel, 1959, collectie Het Kruidhuis, Den Bosch

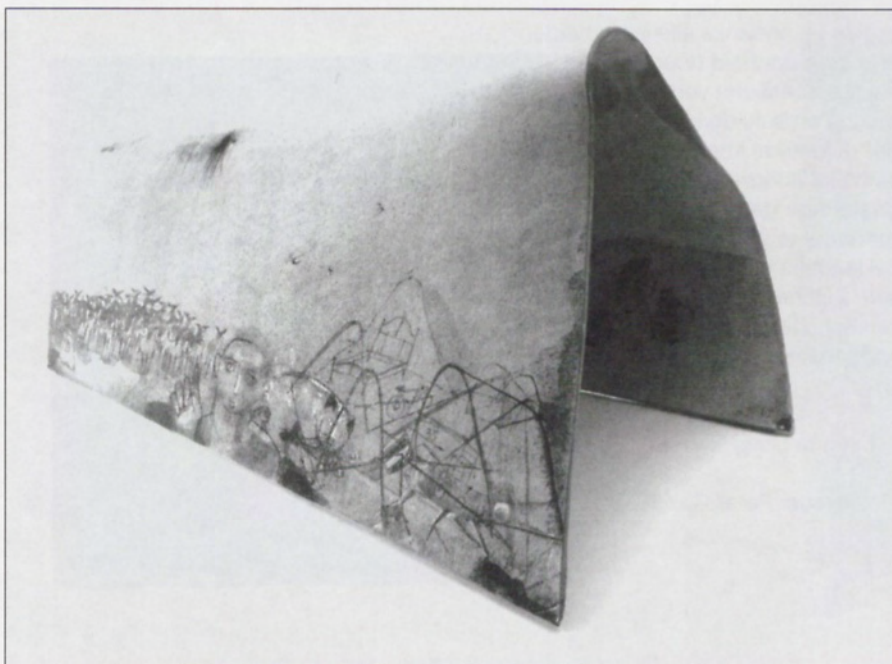
In Schierbeeks "de deur" staat geen woord teveel. Ik weet dat die bundel Jans bijbeltje is. Hij leeft er naar en er mee. De verwantschap met die dichter is zo groot dat diens woord niet alleen in keramiek beklifde, maar ook de tweelingmuze, die in Oosterman huist, laat floreren:

"Ik heb een schaapje
en het schaapje krijgt een schaapje
en ik heb twee schapen
in de wei en die
zijn van mij
Ik heb zeven duiven
in een hok
en die vliegen
in de wei, Ze zijn
wit en ze zijn van mij"

Pieter B.

Letterpot, 1970, collectie Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

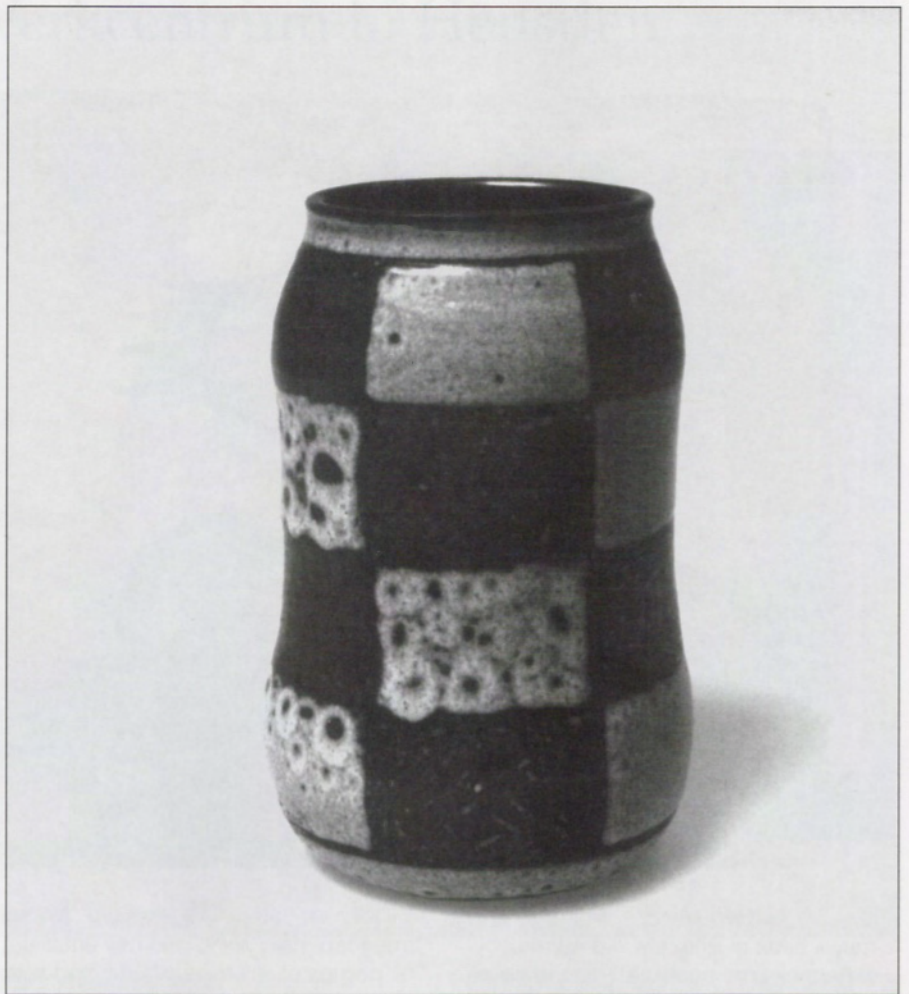
Tent, 1980, collectie Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

fotografie, Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

met veel water

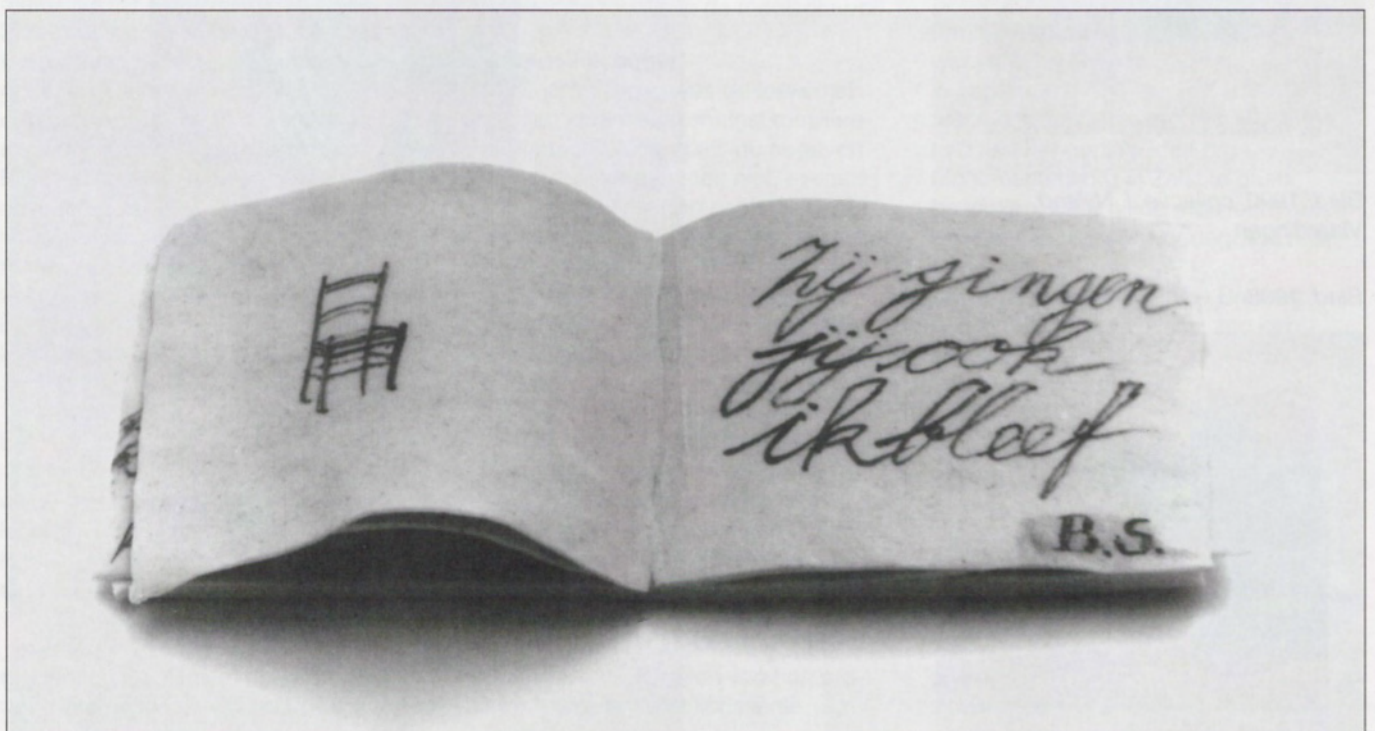
het begon eenvoudig
 wat klei op een schijf
 een draaischijf en wat water
 jij zat op die stoel
 je ene voet draait de draaischijf aan
 en je handen bedwingen de kluit klei
 op de bovenste schijf
 met veel water
 de kluit klei wordt een bol
 onder je handen
 met veel water
 en met je vingers druk je
 in het midden van de klei
 een gat
 je drukt door maar niet tot
 de bodem en je vingers trekken
 van uit het gat een wand op
 in de draaiende klei
 trek je de wanden van een vaas
 zo begon het
 zo gaat het nog door ook
 maar je onderzoekende
 en nieuwsgierige geest laat
 de verkregen vorm niet met rust
 je neemt een mes en
 snijdt de vaas in delen
 de delen leg je uit
 rolt ze dun met een roller
 bladdun en beschrijft ze
 met engobe
 en zo kom je terug
 tot de oeroude tafelen
 waarop de wetten werden
 vastgelegd
 en dat volgens je eigen
 diepgewortelde wetten

bert schierbeek

Vaas, 1959 collectie Museum Het Prinsessehof, Leeuwarden

Boekje, 1974, collectie Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam

Blad, 1989

Blok, 1991
fotografie: Peter Cox

Blad, 1990, collectie J. Nijland,
Vlaardingen

Blad, 1988

Het Keramisch Werkcentrum in Heusden

Jan Oosterman was de grondlegger van het Keramisch Werkcentrum te Heusden. Hij zette het op om jonge, pas afgestudeerde keramisten de mogelijkheid te bieden zich verder te ontwikkelen en zich voor te bereiden op een zelfstandige carrière. Bernardine de Neeve, oud-conservator van Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam en oud bestuurslid van het Keramisch Werkcentrum te Heusden, haalt herinneringen op aan de moeizame start.

Eind maart 1991 werden de deuren van het Keramisch Werkcentrum (K.W.C.) in het pittoreske vestingstadje Heusden voor altijd gesloten. Na achttien jaren goed gefunctioneerd te hebben, bleek dit instituut niet meer te voldoen aan de eisen van vandaag.

Het keramisch vak had zich in de loop der jaren ontwikkeld tot een andere vorm van expressie: groter en meer monumentaal. De oorspronkelijke opzet van het Keramisch Werkcentrum met kleine individuele ateliers, elk uitgerust met een draaischijf en gereedschappen, voldeed niet meer aan ieders eisen; de algemene werkplaats met ovens was niet "up to date" voor de intenties van de hedendaagse werkplaatsgebruikers.

Het E.K.W.C.

Daarom werd het K.W.C getransformeerd tot E.K.W.C., wat staat voor Europees Keramisch Werkcentrum. Het E.K.W.C. is grootser, moderner van opzet en heeft meer faciliteiten dan de oorspronkelijke, intieme werkplaats te Heusden bood. Het doel dat het E.K.W.C. zich gesteld heeft luidt: "het stimuleren van de beeldende kunst en vormgeving, op basis van keramische materialen en technieken" ... dus een werkplaats op hoog niveau. Als nieuwe locatie werd gekozen de voormalige koffiebranderij "Drie Mollen" gelegen aan de Zuid-Willemsvaart te 's-Hertogenbosch, vijf maal zo groot als het K.W.C.

Dat men Heusden verliet kwam voort uit de wens zich meer centraal in het land te vestigen dan in het voormalige K.W.C., in afzondering buiten een vitale stad.

Ik vraag mij af hoeveel van de genodigden, bij de officiële opening van deze internationale werkplaats, de man

Het Keramisch Werkcentrum, Heusden

kenden die ooit het initiatief nam tot realisatie van een uniek plan, dat hem zeer bezig hield, namelijk te zorgen voor de toekomst van zijn leerlingen in het keramische vak en uiteraard voor allen die hiervoor hadden gekozen.

Jan Oosterman was het die een werkplaats voor ogen had, waar hoofdzakelijk pas afgestudeerde keramisten zich verder konden bekwalimen in dit metier en vooral om zich voor te bereiden op een zinvolle functie in de maatschappij.

Een moeilijk begin

In de jaren zestig was de toekomst voor een keramist allerm minst rooskleurig. Startsubsidies, zoals nu gegeven worden, bestonden toen niet, evenals enige financiële tegemoetkoming van de overheid. Hoe kon een pas afgestudeerde, zonder geld, zich behoorlijk installeren en aan de slag gaan?

Bovendien werd het vak keramiek toen slechts aan een paar academies gedoceerd, waarbij niet alleen deskundige leraren beschikbaar waren, en de outillage soms onvolledig bleek te zijn, in ieder geval onvoldoende om een student geheel klaar te maken tot zelfstandig werken en alle problemen te hantieren welke zich bij dit onberekenbare vak kunnen voordoen.

Hoewel enkelen van ons, die in aanraking kwamen met keramisten, zich enigszins bewust waren van hun problemen en allerm minst florissante

omstandigheden, was het Jan Oosterman die werkelijk in actie kwam en de eerste stap deed om zijn plan te realiseren.

Jan Oosterman

Zijn betrokkenheid met en zorgen over zijn leerlingen aan de Academie in Den Bosch, hielden hem voortdurend bezig, alsof het om zijn eigen kinderen ging. Het moet hem iedere keer zorgen gebaard hebben wanneer hij zijn studenten met diploma op zak, vol verwachting en onervaren de harde wereld in zag gaan.

Er moest iets gebeuren en in 1968 had Jan het geniale idee om Monumentenzorg in Zeist te gaan bezoeken, waar hij de architect Walter Kramer zijn plannen voorlegde. En hij had geluk.

Kramer, die de provincie Brabant onder zijn beheer voerde, zag een mogelijkheid in Heusden. Drie aangrenzende panden stonden leeg in de Pelsestraat; een heel grote boerenschuur, daarnaast een deftig herenhuis uit de negentiende eeuw en tenslotte een ouder, mooi bakstenen hoekhuis. Het geheel was 45.000,- waard. Ideaal om daarin Jan zijn plan te verwezenlijken. Kramer werd enthousiast en Jan was opgetogen, nu kon hij verder gaan.

Hij wist met zijn inspirerende overtuiging enkele mensen te winnen voor zijn zinvolle ideaal.

Boven: Het Keramisch Werkcentrum, Heusden, interieur

Onder: Het Keramisch Werkcentrum, Heusden, vitrines met werkstukken uit de eigen collectie

Het Keramisch Werkcentrum, Heusden, interieur

Op 9 december 1969 werd de Stichting Keramisch Werkcentrum te Heusden opgericht, waarbij ieder van ons kleine gezelschap, dat toen het bestuur ging vormen, tien gulden schonk als basis van een kapitaal van de Stichting.

Heusden

De architect Walter Kramer werd voorzitter van het bestuur, waarin zitting hadden twee keramisten w.o. Jan Oosterman, twee architecten, een bankier, een werkplaatsbegeleider, een conservator van een der Nederlandse musea en iemand uit het onderwijs naar ik mij herinner. Deze samenstelling was bruikbaar. De beide architecten ontwierpen de grote werkplaats en gaven advies over de inrichting van de twee andere panden, waarbij het middenhuis dienst deed als documentatie-afdeling en een ruimte had die gebruikt kon worden voor symposia en waarbij de bestaande keuken wat opgeknapt kon worden tot een algemene ontmoetingsplek voor de werkplaatsgebruikers. Het geheel had later, toen alles geregeld was, iets heel vriendelijks. Om onze aanvraag bij diverse andere instanties aannemelijk te maken, moest een behoorlijke papier samengesteld worden. De beide keramisten leverden hun deskundigheid op het gebied van ovens en materialen en de bankier was verantwoordelijk voor de begroting. Ik zelf had de functie van een soort secretaresse, die de vergaderingen moest verslaan.

Wij allen waren overtuigd van de noodzaak een dergelijk instituut op te zetten en wij werden gedreven door het

vertrouwen dat wij eens zouden slagen.

Het was een buitengewoon harmonieuze periode, die jaren van voorbereiding vergde. De vele besprekingen, vergaderingen her en der in 'den lande', late uren, wij hadden het er graag voor over.

Herhaaldelijke verzoeken van Jan Oosterman bij de diverse ministeries om zijn geestelijke kind vorm te geven, hadden niet direct het gewenste resultaat. De overheid nam een afwachtende houding aan en keek eerst de kat uit de boom om te zien of wij het werkelijk meenden. Maar het bestuur ging dapper verder.

Steun van de overheid

Tot eindelijk, dankzij onze specialisten in het vak, een zeer gedetailleerd pakket van eisen, dat er 'volwassen' uitzag, door het ministerie van C.R.M. serieus werd ontvangen. Het was mevrouw Bertie Stips die heel positief reageerde. Zij vond een oplossing voor de financiën en stond ons met raad en daad bij.

Dankzij haar vond tenslotte, vijf jaar na de start, op 20 januari 1973 de officiële opening plaats door mevrouw

Stips van het Keramisch werkcentrum te Heusden. Beter konden de verhoudingen met C.R.M. niet zijn.

Jan Oosterman was gelukkig en tevreden dat na jaren vechten zijn ideaal werkelijkheid was geworden. Dat het K.W.C. op hele smalle basis moest draaien en dat de eisen van toelating hoog moesten zijn, daarvan was iedereen zich bewust. Er zijn kinderziektes geweest maar ondanks dat is het Keramisch Werkcentrum in leven gebleven.

Dit centrum heeft veel toegevoegd aan de opleiding en ervaring in het omgaan met de onvoorspelbare materialen van talrijke afgestudeerden en andere werkplaatsgebruikers. De grote vrijheid waarmee men kon werken, experimenteren zonder dat een resultaat afgedwongen werd en vooral zonder financiële besommingen, is voor vele keramisten uiterst belangrijk geweest.

Heusden was een begrip, ook over de grenzen, zodat menig buitenlander eveneens gebruik gemaakt heeft van het Werkcentrum.

Thans is het bescheiden en dierbare Werkcentrum, dat in het begin door de bevolking van Heusden met enige argwaan werd bekeken als zijnde een vreemd wereldje van 'losbandige' kunstenaars, groot geworden en uitgegroeid tot iets van een geheel ander niveau en totaal andere dimensies, zowel in technische als in ruimtelijke zin, zoals de huidige directeur van het Europees Keramisch Werkcentrum, Adriaan van Spanje, het omschrijft.

Met enige weemoed heb ik nog eens door het verlaten complex gelopen en mij nogmaals gerealiseerd dat Jan Oosterman zich nooit beroepen heeft op zijn grote verdienste: het opzetten van een instituut ruim twintig jaar geleden, dat ondanks de geringe geldmiddelen volop heeft gefunctioneerd en aan zijn doel beantwoordde. Ook de wortel van het Europees Keramisch werkcentrum ligt bij Jan Oosterman en daarvoor kunnen keramisten en wij als liefhebbers van hun werk, niet dankbaar genoeg zijn.

Bernardine de Neeve

Fotografie: Keramisch Werkcentrum, Heusden, Els van den Boorn

Het Keramisch Werkcentrum, Heusden, interieur

Tentoonstellingen een keuze

- 1954 Hilversum, Goois Museum, *Keramik* [groepstentoonstelling met D. Hofstra, H. Kamerlingh Onnes, S. en L. de Lerma, J van Stolk]
- 1955 Hilversum, Goois Museum, *Unica* [groepstentoonstelling met o.a. Hubers, Daems, Heesen, Lurçat, Dumbar, Nienhuis]
- 1957 Hilversum, G.S.A. *Acht plus vier* [tentoonstelling van G.S.A-leden en Porceleyne Fles, Delft]
- 1958 Brussel, *Expo*
- 1958-1960 Den Bosch, Koninklijke Academie, *Nederlandse Keramik* [rondreizende tentoonstelling]
- 1959 Gouda, De Moriaan, *Nederlandse pottenbakkers der 20e eeuw*
- 1960 Düsseldorf, Hetjens Museum, *Moderne Holländische Keramik* [daarna in de Zonnehof in Amersfoort]
- 1965 Bussum Raadzaal, [solotentoonstelling bij de uitreiking van de Cultuurprijs van de Gemeente Bussum]
- 1969 Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen, *1959 Pottenkijker 1969*
- 1970 Praag Umelecoprumslove Muzeum, *Hedendaagse Nederlandse ceramiek*
Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen, *A.P. van 't Hoff, een vrouw met singuliere gaven*
Utrecht, Centraal Museum, *Nederlandse Ceramiek 1945-1970*
- 1972 Hilversum, De Vaart [solo]
Amsterdam, Galerie Petit
Delft, Galerie De Fiets [solo]
- 1973 Amsterdam, Galerie Petit
- 1974 Delft, Galerie De Fiets
Amsterdam, Galerie Petit
Laren Singermuseum, *Potten kijken in Singer*
- 1974-1975 Boxtel, De Ark, *100 Nederlandse Keramisten*
- 1975 Amsterdam, Galerie Petit *5 jaar Petit*
Deurne Antwerpen, 't Sterckshof, *Kunstambacht-Benelux*
Delft, Galerie De Fiets [solo]
Hilversum G.S.A. [solo]
Amersfoort, Museum Fléhite, het Kapelhuis in Fléhite, *Nederlandse Keramik 1977*
- 1980 Delft, Galerie de Fiets [solo]
- 1980-1981 Heusden, Keramisch Werkcentrum, *Jan Oosterman, een overzicht van zijn keramisch werk* [solo, daarna in Museum Het Princessehof, Leeuwarden]
- 1983 Amersfoort, galerie het Kapelhuis [samen met enkele oud-leerlingen Kon. Ac. Den Bosch]
- 1984 Amersfoort, Openbare Bibliotheek, *Pennen en Penselen* [Samen met Bert Schierbeek]
- 1986 Oosterbeek, Galerie Amphora, Jan Oosterman, *recente porseleinbladen* [solo]
- 1988 Amsterdam, Galerie Petit, *Porseleinbladen* [solo]
- 1991 Oosterbeek, Galerie Amphora, *Schriftuur in klei* [samen met Ank de Groot, Marga Knaven, Bo Kristiansen en Pompeo Pianezzola]
- 1991-1992 Haarlem, Frans Halsmuseum [vitrine]
- 1992 Museum Flehite, Galerie De Ploegh, museum Het Kruithuis, Jan Oosterman, *50 jaar keramiek* [solo]

OPENBARE COLLECTIES

Stedelijk Museum, Amsterdam
 Hetjens Museum, Düsseldorf
 Stedelijk Museum 'De Moriaan', Gouda
 Haags Gemeentemuseum, 's-Gravenhage
 Museum Het Kruithuis, 's-Hertogenbosch
 Museum Het Princessehof, Leeuwarden
 Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam
 Stedelijk Museum, Schiedam
 Centraal Museum, Utrecht

Werkgroep Jan Oosterman, 50 jaar keramiek

Madeleine Bosscher, kunstenaar
Pieter van den Bos, kunstkriticus
Steven de Clercq, directeur Universiteitsmuseum, Utrecht
Margot Fretz, beheerder A.K.G. De Ploegh
Christhilde Klein, conservator Frans Halsmuseum
Bernardine de Neeve, oud-conservator Museum Boymans-van Beuningen
Joost Nijland, verzamelaar
Anne Oosterman-Weitjens
Mieke Spruit-Ledeboer, galeriehoudster

Comité van aanbeveling

L. Jansens, oud-directeur Centraal Museum, Utrecht
Bert Schierbeek, dichter
Bouvie
Bertie Stips-Verheul

Organisatie tentoonstelling

Museum Flehite, Amersfoort
A.K.G. De Ploegh, Amersfoort
Anne Oosterman-Weitjens
Thimo te Duits

Deze publikatie is een doordruk van een reeks artikelen verschenen in GLAS & KERAMIEK 13 en was mede mogelijk dankzij steun van het Europees Keramisch Werkcentrum, 's-Hertogenbosch, het Anjerfonds, Utrecht en Museum Het Kruihuis, 's-Hertogenbosch.
©ARTFORUM, Nijmegen. Alle rechten voorbehouden.

Museum Flehite en AKG De Ploegh, Amersfoort
30 augustus - 18 oktober 1992

Museum voor hedendaagse kunst, Het Kruihuis, 's-Hertogenbosch
21 november 1992 - 24 januari 1993

Deze publikatie is verschenen ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Jan Oosterman, 50 jaar keramiek'